

Dialogas su tradicija Janinos Degutytės poezijoje: vaizdo aspektas

Rita Tutlytė

Lietuvių literatūros katedra
Literatūros ir kultūros tyrimų institutas
Vilniaus universitetas
El. paštas rita.tutlyte@ff.vu.lt

Anotacija. Janina Degutytė (1928–1990) kūrybinį kelią pradėjo ir baigė sovietinės okupacijos metais. Poetės karta, šeštojo dešimtmečio pabaigoje išleidusi pirmuosius rinkinius, jautė stiprų ideologinį spaudimą, bet ieškojo individualaus balso, anot Vytauto Kavolio¹, siekė užpildyti ištuštėjusią sąmonę, atgauti tradiciją. Pirmųjų rinkinių ideologinių reikalavimų tankis kreipia Degutytę ieškoti literatūrinės „genties“. Šioje poetinio kelio atkarpoje labiausiai atpažįstame Salomėjos Nėries ir Eduardo Mieželaičio eilėraščių poetiką. Ryškėja poetės kūrybai svarbi Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslų vaizduotė, Vinco Mykolaičio-Putino pasaulėvaizdžio kontūras, romantizmo epochos muzikos, Friedricho Hölderlino ir Rainerio Marios Rilke's poezijos išpūdziai, kurie yra receptyvios sąmonės kūrybiniai įvykiai. Dėmesys sutelkiamas į šių skirtingų šaltinių meninio vaizdo persiklojimus, į daugiasluoksnę poetės meninio vaizdo prigimtį. Meninio pasaulėvaizdžio šaltinių įtakmė stebima estetiniu ir vertybiniu požiūriu, laikomasi atidaus tekstų skaitymo ir hermeneutinių pozicijų.

Esminiai žodžiai: XX amžiaus lietuvių poezija, literatūros ir kultūros tradicija, meninis vaizdas, Janina Degutytė.

The Poetry of Janina Degutyte. A Dialogue with Tradition: The Aspect of Imagery

Summary. This article explores the artistic image of Janina Degutyte's poetry through the aspect of the tradition of dialogue. The poet belongs to the generation of Soviet writers – these “nomads” who sought to find their “literary tribe” strived to fill the collective consciousness, depleted and hollowed out during the postwar period, with the memory of Lithuanian poetic culture and foreign literary sources.

At the onset of her artistic endeavors, Degutyte was influenced by the poetics of Eduardas Mieželaitis: hyperbolized contrasts of the great and the little, a cosmic imagination, characteristic of the era of cosmic exploration, and a rhetoric bearing semblance to the style of a publicist or a columnist. A fundamental “discussion” with this particular tradition can be observed in works from the poet's mature artistic period, wherein cosmic imagery originates from an inner, sensory perspective.

Degutyte substantially takes over the poetic school of Salomėja Nėris: she brings back and continues the tradition of emotional lyricism and further develops the model of confessional poetry. These elements of the artistic image remain pivotal in all of the poet's works. Neither are bypassed other influences along the road to recovering tradition:

¹ „Iki maždaug 1960 m. sovietinėje Lietuvoje nedaug galima kalbėti apie autentišką sąmoningumo raišką kūryboje. Po to įsigali *kultūrinio paveldėjimo* ir XX a. vidurio istorinės patirties įtampų rekonstrukcijos“ (Kavolis 1994, 166).

these are the meditative nocturnal poetry of Vincas Mykolaitis-Putinas and the symbolic motives, found in the art of Mikalojus Čiurlionis of the early 20th century, which substantiated the imagination capable of transforming the world. From the impression left by the verses of German poets Friedrich Hölderlin and Rainer Maria Rilke – the depiction of nature as an eternal homeland of man, the posing of ontological and existential questions, and the usage of the motives of perpetual sources, the all-holding hand, and ripening.

It is implied that the dialogue that Degutytė's artistic imagery holds with tradition can be associated with the movement of retrieving cultural memory, which is a feature of her generation. The individual artistic image of the poet, based on a Romantic and symbolic worldview, is startlingly multilayered and one that integrally fuses the abovementioned traditions.

Keywords: 20th century Lithuanian poetry, tradition of literature and culture, artistic image, Janina Degutytė.

Apie Degutytės poeziją rašyta nemažai: Vanda Zaborskaitė (1977, 331–341) plačiai analizavo poetės gamtos vaizdą, Vitas Areška (1983, 391–399) poetės lyriką priskyrė meditaciniam lietuvių lyrikos tipui, Viktorija Daujotytė nuosekliai ir įvairiais žanrais (monografija, pokalbiai, rinktinių sudarymas ir įvadiniai straipsniai²) nuolat ryškina gyvenimiškuosius Degutytės poezijos aspektus. Antropologiniu požiūriu Degutytės palikimas permąstomas Jurgitos Žanos Raškevičiūtės disertacijoje (2012). Lietuvių sovietinio laiko poezijos raidą ir modernėjimo variantus apmąsto Rimantas Kmita (2009).

Šiame straipsnyje aiškinamasi, kokiais vaizdiniais ir jų turiniais bei kokia retorika Degutytės poezijoje dalyvauja nacionalinės ir Europos kultūros (literatūros ir dailės) atmintis ir dabartis. Kiek nuošalyje paliekamas sociokultūrinis fonas, kuriuo domisi literatūrologai ir istorikai, šiuo metu itin intensyviai tyrinėjantys sovietmečio kultūros ir literatūros slinktis³, ir pasirenkama kita prieiga – iškeliamos kelios lietuvių lyrikos tradicijai svarbios figūros, kurių poezijos visuma atpažįstama kaip tam tikras modelis, išryškėjęs 1960–1965 m., įprastai laikomais kultūros atminties sugražinimo metais. Perimtos tradicijos požiūriu apžvelgiama Degutytės meninio vaizdo sandara ir ryškinama poetės meninio vaizdo individualumo šerdis. Meninio vaizdo – kaip kūrinio „ląstelės“ – tyrinėjimas reikalauja įdėmaus kūrybos perskaitymo.

Pokarinė retorika ir Salomėjos Nėries bei Eduardo Mieželaičio poetikos įspaudai

Degutytės lyrikai būdingos iš pokario ideologijos slėgio besivaduojančios ir atsinaujinimo šaltinių ieškančios poezijos ypatybės. Joje gajūs sovietinės retorikos elementai: meninis vaizdas dėliojamas iš gana banalių opozicijų, būdingų to laiko publicistikai, abstrakčių žo-

² Daujotytė, Viktorija. 1984. *Janina Degutytė. Gyvenimo ir kūrybos apybraiža*. Vilnius: Vaga; Daujotytė, Viktorija. 1998. Klausimai: mėlynas vakaras – ne sau. Iš: Degutytė, Janina. *Atsakymai: nebaigta autobiografija*. Vilnius: Regnum fondas; Daujotytė, Viktorija. 1988. Ant ribos ir begalybėje. Iš: Janina Degutytė, *Rinktiniai raštai* 1. Vilnius: Vaga, 5–22; Degutytė, Janina. 2013. *Raudonoji upė: svarbiausieji poezijos ir gyvenimo tekstai*. [Sud., įv. str. V. Daujotytė] Vilnius: Alma littera; Degutytė, Janina. 2017. *Eilėraščiai*. Poezijos pavasario laureatų bibliotekėlė. [Sud. V. Daujotytė] Kaunas: Naujasis lankas.

³ *Nevienareikšmės situacijos. Pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*. [Sud. Rimantas Kmita] Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015; *Tarp estetikos ir politikos. Lietuvių literatūra sovietmečiu*. Kolektyvinė monografija. [Sud. Dalia Satkauskytė] Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015; *Piešimas buvo tarsi durys. Petrą Repšį kalbina Aurimas Švedas*. Vilnius: Aidai, 2013.

džių (*kova, rankos, duona, šventė, žiezirba, rusenti / degti*). Turėtume nepamiršti ir poetės biografinio konteksto, žinojimo, kad Degutytės „duonos“ temai (...*Buvo rankos – sotinusios duona, / Širdimi sušildyta, skalsia, – / Nešančios užuovėją ir giedrą / Mano vieškelių rudenyse...* (eil. „...Buvo rankos – sotinusios duona“, 93))⁴ svarbus ir skaudus jos gyvenimiškumas, ne tik literatūriškumas. Atidus tekstų skaitymas leidžia suprasti, kaip buvo sunku šiai kartai (Justinui Marcinkevičiui, Degutytei, Alfonsui Maldoniui) ieškoti savito meninio mąstymo būdo, savos leksikos, retorikos. Anot Rimanto Kmitos (2009, 55–56), „Marcinkevičiaus karta buvo pirmoji, debiutavusi sovietmečiu ir įgijusi kultūrinį kapitalą, nors tose kovose daug ką paaukojusi“. Gana ilgai Degutytės (ir visos jos kartos) poezijoje išlieka pokarinė tiesmuko kreipimosi strategija, publicistiška ginčo poetika, idealų gynimo, pozicijos ryškinimo, rinkimosi, neigimo ir teigimo konstruktai (*Netiesa, ne, kad žmogus tu mažas, / Kad kertelėj tėviškės akmenėliu guli* (eil. „Atsakymas“, 44)).

Kita vertus, literatūros tyrinėtojai pastebi, kad, prasidėjus Chruščiovo politiniam ir kultūriniam „atšilimui“, lietuvių literatūroje greta pokario retorikos ideologinių klišių į vartoseną vis labiau ima grįžti nacionalinės kultūros atmintis, imama aktualinti kultūros tradicija. Pokario retorikos klišės Degutytės poezijoje „atmiešiamos“ emocinio eilėraščio modeliu. Tokios stilstikos poetiniu provaizdžiu Degutytei tapo emocingas teigimo / neigimo hiperbolių prisodrintas Nėries eilėraštis. Viktorijos Daujotytės (2001, 489) pastebėjimu, „pokaryje veikė jos iškreiptas rinkinys *Lakštingala negali nečiulbėti*“, kuriam matome kovingos retorikos ir emocingos lyrikos mišinį. Vis dėlto galėtume daryti prielaidą, kad nors Nėries rinkinys ideologiškai „ištiesino“ poetės recepciją, bet ir šis rinkinys, ir 1957 m. išleisti poetės *Raštai* jaunajai poetų kartai atvėrė galimybę prisiminti emocinės lyrikos tradiciją, arba, kaip sako Rimantas Kmita (2009, 55), kartu su Širvio rinkiniu *Ošia gimtinės beržai* (1956) ir Mieželaičio rinktine *Mano lakštingala* (1956) stiprino lyrinės tradicijos atsinaujinimą. Šioje vietoje galime išskirti du požiūrius: Nerijos Putinaitės ir Rimanto Kmitos. Putinaitė (2007, 130–131) teigia, kad jausmai buvo labai parankūs sovietinei ideologijai skleisti („sovietinei ideologijai svarbu buvo užvaldyti ne tik protą, bet sielas ir jausmus, pateikti ne tiek įtikinamus, kiek emociškai patrauklius ir jausmiškai paveikius tiesų pavidalus. Jausmai buvo daug patikimesnė atrama tikėjimui sovietinio pasaulio likimiškumu nei protas ar logika. Todėl sovietų valstybei daug svarbesni už filosofus ar ideologijos instruktorius buvo jausmų ir išgyvenimų kūrėjai; poetai ir rašytojai“). Kmita (2009, 56) subjektyvumo susigrąžinimą sieja su socialistiniam realizmui oponuojančiomis programomis, modernėjimo procesais, su siekiu „bent minimaliai atkurti tai, kas buvo lietuvių poezijos šerdis. Lyrinė, subjektyvi, asmeniška laikysena, jausmo kultūra tuo metu iš tiesų turėjo būti tai, ko ilgėjosi kultūra.“ Atkreiptinas dėmesys į Kmitos (2009, 49) pastebėjimą, kad ir „faktorai, kurie atrodo tinkantys sovietiniam diskursui ar padeda įsitvirtinti inovacijoms, buvo vertinami atsižvelgiant į politinę, kultūrinę situaciją“ – jie galėjo būti integruoti ir į sovietinį diskursą, ir veikti atvirkščiai – kaip kultūrinės tapatybės paieškos.

⁴ Degutyte, Janina. 1988. *Rinkiniai raštai* 1. Vilnius: Vaga, 93. Toliau straipsnio tekste prie Degutytės poezijos citatų nurodomas tik jos *Rinkinių raštų* I tomo puslapis.

Išpažintinio eilėraščio tipas leidžia Degutytei į ginčo poetiką įimti ne tik idėines laikysenas, bet ir platų emocijų spektrą, santykio su pačiu gyvenimu nuostatas. Ginčo, neigimo poetika, kur sakymas prasideda nuo neiginio, nuo „ne“ (*Nesakyk – pavasaris praėjo. / Tik įsiklausyk – jis čia* (eil. „Nesakyk – pavasaris praėjo“, 123); *Tu ne peizažas man: / Ne spindulius žalius paskleidžiantis beržynas / Ir ne sapnuojanti balta vyšnia. / <...> / Tu – mano džiaugsmas ir šviesos giesmė, / Tu – mano ašara ir kraujo paslaptis* (eil. „Lietuva“, 128)), tampa visai kūrybai svarbia meninės raiškos tvarka. Ji ypač naudojama percepcijos stiprumui ar niuansams, vertybinėms pozicijoms pagrįsti.

Pokarinei retorikai (ir asmens savivokai) priklausęs savęs kaip „užgrūdinto plieno“ ugdymas Degutytės poezijoje turi moralinio grynumo, aukšto siekio semantiką (*Aš nenoriu drungno vandens / ir takų, smėliu pabarstytų. / Te ugnim mėlyna srovens / Mano dienos nuo ryto lig ryto. <...> // Palytėki mane ta ugnim... / Nebijok. Nesudegsiu – nežūsiu...* (eil. „Aš nenoriu drungno vandens“, 78)), kartu ima koreliuoti su silpnos ir trapios savivoka (aš – stipri / silpna). Savęs silpnos / stiprios kontroversija, ateinanti iš Nėries poezijos išpūdzio, tampa Degutytės pasaulėvokos dominante ir poetikos (įtampų, koreliacijų) principu: *Netiesa, kad mes ieškom gėlių / Ir šviesos, šilumos ir meilės... / Tai savęs mes ieškom tarp jų – / Alkani – ir drąsūs, ir bailūs...* (eil. „Ieškojimai“, 154). Kontroversijų principu išsakomos ir dvasią ugdančios patirtys: Ludwigo van Beethoveno ar Franzo Schuberto muzika, ar pavasario pagava – vandens pritvinkusių pavasariinių upių ir galingas paties gyvenimo srautas, perkūnija ir emocijų audra (*Griausk perkūnijom, čirenki vieversėliais / Ir miglas nuplauk lietum vaikiu. // <...> // Tartum stiebas mažas pasikėlęs – / Aš tavim kvėpuoju – ir šaukiu... // <...> / Jeigu reikia – būki nebaigtoji, / Jeigu reikia – būki amžina – – –* (eil. „Klevo spurganėlėj tvenkias upės. Po Šuberto *Nebaigtosios simfonijos*“, 38)).

Iš Nėries poetė perima ne tik asmens emociinį santykį su peizažu, bet ir emocijos skatinamą peizažo antropomorfizaciją. Kiek naivus, vaikiškas santykis su gamtos objektais, jų antropomorfiniai apibūdinimai (*Kopos nebylės, kopos neregės* (eil. „Neringos kopos“, 141)), jų kalbinimas, mažybinės formos (*Kaip tave man pavadinti, / Žeme dainorėle? / Kaip tave man pavadinti, / Vėjau sakalėli?* (eil. „Kaip tave man pavadinti“, 127)) sudaro ne tik pirmųjų rinkinių meninio vaizdo pagrindą, bet vėliau savitai atgyja vaikams skirtoje poezijoje. Iš Nėries poezijos Degutytė mokosi ir Čiurlionio dailės interpretacijų: eilėraštyje „Prie šulinio“ (1962) Daujotytė (2001, 485) išvelgia aliuzijas į Čiurlionio paveikslą pagrindu parašytą Nėries eilėrašį „Viltis“.

Teisi Daujotytė, sakydama, kad iš Nėries Degutytė „mokėsi poezijos rašto“: perėmė romantinę pasaulėjautą, gamtojautą, gyvenimo tragizmo pajautas, atvirą, pakylėtą retoriką, emocionalų kalbėjimą. Mūsų tiriamu požiūriu svarbu fiksuoti pokarinės retorikos ir Nėries poetikos sampyną kaip Degutytės poezijos individualaus meninio vaizdo formavimosi pagrindą, stebėti, kaip Degutytės kūrybos pradžioje Nėries meninio vaizdo dėmenys dalyvauja emociiniame ideologijos įtvirtinimo bare ir kaip lėtai ir su „atkritimais“ iš to poetė vaduojasi, bet išsaugo Nėries poetinio vaizdo formavimo principus ir suranda savą emociinės lyrikos variantą.

Mieželaičio eilėraščiuose, sudėtuose į rinktinę *Žmogus* (1962), ir vėlesniuose kūrinuose įtvirtinamas kosmoso ir žmogaus santykio mąstymas. Tokią globalią perspektyvą, didelio žmogaus idėją Mieželaičio poezijoje inspiruoja istorinė ir politinė realybė – kosmoso užkariavimo era, Sovietų Sąjungos lenktynės su kitomis didžiosiomis šalimis dėl „erdvės“ ir techninės pažangos, taip pat sovietinio žmogaus proto, fizinių ir dvasinių galių hiperbolizavimas. Tokio pobūdžio Mieželaičio poezijai būdinga hiperbolėmis pagrįsta retorika ir metaforika. Tyrinėtojas Kmita (2009, 119, 250) septintojo dešimtmečio Mieželaičio kūrybą laiko „sovietinio modernizmo“, „sovietinio avangardo“ apraška, įvertina jos stiprų poveikį – ją mato kaip „tyliojo modernizmo“ kartos (Sigitos Gedos, Vytauto Bložės, Marcelijaus Martinaičio ir kt.) inovacijų programos pagrindą ir meninę diskusiją tam tikrais aspektais (kosminės vaizduotės pobūdis, radikaliai kitokia žmogaus samprata, poetikos atnaujinimo principai). Ne mažiau Mieželaičio poezija veikė ankstesnę, t. y. Degutytės, kartą. Vis dėlto abstrakti, „kosminė“ vaizduotė, visatos ir žmogaus santykio mąstymas Algimanto Baltakio, Alfonso Maldonio, Marcinkevičiaus kūryboje galioja gana trumpą laiką, nes yra jų pasaulėjautai svetimas konstruktas. Kitaip meninis mąstymas klostosi Degutytės poezijoje. Subjekto ir „kosmoso“ koreliacija tampa esminiu Degutytės poezijos meninio vaizdo dėmeniu, kurio erdviniuose (arba dydžių) išmatavimuose talpinama savita pasaulėjauta (panašios meninio vaizdo sandaros šaltinių rasime ir daugiau).

Antrojo rinkinio eilėraštyje „Ant žemės delno“ opoziciškos jungtys (*Laiko mane kaip smiltį / Žemė ant savo delno*, 181) kuriamos kosminių dydžių (smiltis – žemė kaip gaublys) ir kosminių kūnų požiūriu (žvaigždė – žemė). Greta šio globalaus matmens kuriami ir subjekto jaukumą implikuojantys vaizdai: žemė laiko visą kalbančiosios būties turinį, detalėmis išsakytą, aspektais įvaizdintą (*Laiko ji mano kraują – / Gyva raudoną šaltinį. / Mano meilę ir šauksmą – / Vėtrą pavasarinę. // Ir mano rūpestį sunkų / Žemė kaip smiltį laiko. / Ar tu girdi mane – / Savo šaukiantį vaiką?*). Eilėraščio šerdis yra asmeniškasis „kosmoso“ išjautimas. Vis dėlto eilėraščio pabaigą lemia to laiko kontekstui įprasta mieželaičiška retorika: šiltas asmeniškasis Aš santykis su saugančia žeme pradingsta, randasi abstraktus ideologizuotas vaizdas (*Laiko žmogų kaip žvaigždę / Žemė ant savo delno*). Vaizdo kompozicija (žmogaus ir kosmoso žvaigždės sąsaja) turi mieželaičiško žmogaus didumo ir svarbos sandą, pastangą iškelti žmogų į kosmosą ir matuoti kosmoso masteliais.

Ypač mieželaičiškas trečiasis rinkinys, suimamas politines aktualijas, kosminį žemės matymą (*Žeme! Kas tu esi? / Visatos gyva širdie? / Žvaigždynų mažas žaislelis / Ar saulės žalsva kregždė?* (eil. „Žeme! Kas tu esi?“, 166)). Iš Mieželaičio kūrybos į Degutytės lyriką įteka ir kiek paviršutiniškos antikos siužetų improvizacijos, meno kūrinių poetinis interpretavimas, o labiausiai – publicistinio kalbėjimo poetika, pasižyminti tiesmuku, anonimišku vertybių deklaravimu, aktyviu pozicijos rodyumu, meninį vaizdą skaldančiais abstraktais. Perimama ta kosminės vaizduotės kryptis, kur Aš save suvokia kaip gamtos dalį: Aš – rasa, lašas, smiltis, upė, grūdas (*Ir, rodos, aš – pušis, ir garbana žalia / Nušluostau ašarą nuo debesėlio veido. / Ir saulėje plasnoju dulkele, / Ir žemėn tarsi grūdas gimti nusileidau* (eil. „Džiaugsmas“, 55)). Toks Aš ir gamtos „kosmoso“ santykis paralelus literatūrologės Elenos Baliutytės dekonstruotam Mieželaičio *Žmogaus* gam-

tiškam būviui ir ypač jo retorikai. Literatūrologės nuomone, Mieželaičio Žmogaus, kaip „išradėjo“, „mąstytojo“, „naujojo žmogaus“, vaizdinys tebuvo tuometės kritikos sukurta iliuzija – Mieželaičio poezijoje žmogus „tėra gamtos procesų dalis, „tiltas“, kuris jungia žemę ir kosmosą. <...> Kaip ir gamta, šis žmogus yra amžinas, nemirtingas, laimingas nesąmoningoje savo būtyje („Lašas“, „Vardas“). Jis save suvokia kaip medžiagą, materijos tąšą, kūną, paklūstantį gamtos dėsniams <...> Žmogus yra gamtos dalis, iš žemės imasi jo gyvybinės jėgos; žemė, grūdas, duona šioje poezijoje yra visatos centras. <...> Akivaizdu, kad toks žmogaus ir pasaulio vaizdinys yra būdingas chtoniniam (agrarišiam, pasyviajam) sąmoningumo tipui“ (Baliutytė 2012, 73–74). Tokiame santykiyje (bet ne retorikoje) atpažintume ir giliają liaudies dainų ir lietuvių poezijos tradiciją. Mieželaičio poezijoje ji transliuojama ideologizuotos retorikos būdu; šios retorikos atšvaitai tampa Degutytės pirmųjų rinkinių meninio vaizdo pastoliais.

Brandžioje Degutytės kūryboje mieželaičiški visatos konstrukcija turi individualius dėmenis – „kosmosas“ vaizduojamas ne tiek struktūriškai (didelis – mažas, aukštai – žemai), kiek jutmiškai. Jaukumo akimirka einant rytą gatve (*Ant šaligatvių dūžta varvekliai skambėdami... / Pro krautuvės duris kvepia duona šilta* (eil. „Ant šaligatvių dūžta varvekliai skambėdami...“, 208)) tarsi pakelia kalbančiąją iki dangaus – toks savęs matymas tarp žemės ir saulės turi šviesų džiaugsmingą gyvenimo pojūtį.

*O varvekliai skambės... Ir diena bus ilga...
Ir kaip skausmas gili, ir kaip laimė šviesi bus...
Nesutilps širdyje – ir varvekliai lašu
Tu sušuksi, tarp žemės ir saulės pakibus...*

Kosmosas „išmatuojamas“ pojūčio, kuriame susitelkia žemės ir saulės būties dalys, stiprumu. Degutytės meninėje vaizduotėje derinama ne tik išorinė (kosminių kūnų), bet ir vidujiški (AŠ būsenų) perspektyva. Eilėraščio „Kaip obuolys“ vaizdas trilypis: fiksuojama miesto realybė (spalvoti troleibusai ir šlapias asfaltas), aprašomi jutimai (spalvos, drėgmės pojūtis, benzino kvapas, vėsa, nutilusios varpinės) ir čia pat randasi kosminė regėjimo perspektyva – gretinami didelis („Žemės sodas“, Žemė) ir mažas (miestas kaip obuolys) objektai, atsiranda abstraktaus optimizmo (*Niekada nenukris po niekieno kojom*, 177). Opoziciją (didelis – mažas) eilėraščio pabaigoje poetė dar kartą sukomplikuoja: visa, kas regėta ir buities, ir „kosminių“ lygmeniu, – visa tai tampa vidinio patyrimo dalimi (miestas – *Gaublio taškas – / likimų verpetas – / tavęs dalis*). Atsiradusi vidujiškumo perspektyva (miestas – tavęs dalis) perkonstruoja eilėraštinę ir matymo, ir savijautos požiūriu – miestas įsikuria kalbančiosios viduje kaip itin brangus ir saugotinas patyrimas, kaip neatimama asmenybės dalis vertybinių požiūriu. Eilėraštyje „Lapkričio gama“ ši įvidujinimo perspektyva tampa pagrindine tema: asmuo išorę talpina viduje (*Arterijom srovens rudens vėsa ir saulės gūšiai*) ir kartu rodo gebą sušildyti, jaukinti kosmosą (*Po nuleistom blakstienom slėpsi būsimąjį dangų / ir gamoj lapkričio – kaip saulės blyksnis būsi*, 209). Šie abu gestai – „kosmoso“ įvidujinimo judesys ir AŠ siekis būti „kosmose“ jį šildančiu šviesuliu – yra Degutytės pasaulėjautos ir meninio vaizdo branduolys, rodantis asmens santykį su pasauliu – sąsajumo su aplinka svarbą žmogaus būčiai. Degutytės poezijoje

centre stovi ne didelis reikšmingas žmogus (kaip Mieželaičio), o mažas ir nereikšmingas, klausiantis, ieškantis savęs ir savo buvimo pagrindimo visoje pasaulio sąrangoje. Čia galėtume matyti ir Mykolaičio-Putino meninio pasaulėvaizdžio dėmenį. Degutytė Mieželaičio „kosminę“ vaizduotę perlydo į aukštus skliaustus apimantį, jutimišką ir egzistenciškai jautrų poetinį kalbėjimą (*Vasara! / Neišsenkantis aukštasis / Sklidinas upių tėkmės ir tylos kaitrios. / <...> / Akis nužmerk – / ir gerk, / tūkstantį metų gerk – / už save ir už mane...* („Vidurvasario triptikas. 3. Ašotis“, 329)).

Kultūrinė ir gamtos vaizduotė: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ir Vincas Mykolaitis-Putinas

Tradicijos atgavimo procese Kmita (2009, 58–59) svarbiu veiksniu laiko Mykolaičio-Putino sugrįžimą rinkiniais *Būties valanda* (1964), *Langas* (1966), kurie, jo nuomone, „stiprino meditacinės lyrikos pozicijas, klasikos patirtį su moderniąja žmogaus patirtimi derinančią poetiką, atitikusią tuo metu ir Čiurlionio dailės pripažinimą bei įteisinimą“. Nuo 1957 m. į kultūrinę vartoseną sugrįžta Čiurlionio paveikslai ir kritikos tekstai apie juos. Čiurlionį kaip lietuvių kultūros dydį ypač aktualina Mieželaitis, įtraukia jį greta pasaulio menininkų, parafrazuoja jo kūrybos, jo gyvenimo, jo tekstų temomis. Mieželaičiui svarbi Čiurlionio vizijų plati simbolika, nemimetinis peizažas. Opozicišką Čiurlionio kūrybos motyvų interpretaciją *Žmoguje ir Antakalnio baroke* (1971) Baliutytė (2012, 69–70) apibūdina taip: „Parafrazuojami Čiurlionio tapybos motyvai, temos, simboliai, pabrėžiant jų kosmiškumą“ (Mieželaičiui ypač rūpi „kosmiškumas“). Septintajame dešimtmetyje Čiurlionio tapybos motyvai tampa daugelio poetų įkvėpimo šaltiniu, kurio poetinės interpretacijos išreiškia atrastą santykį su tradicine pasaulėjauta.

Kmita seka Vytauto Kavolio pateikta Čiurlionio – avangardisto – paradigma ir ją taiko Gedos kosminėms vizijoms ir visai jo kartos poezijai aptarti. Šiame tyrime labiau pasitikima galimybe Čiurlionio meną sieti ne su avangardo, o su romantizmo ir simbolizmo paradigma, su kuria sietina ir Mykolaičio-Putino, iš dalies ir Degutytės kūryba. Čiurlionio kūrybos inspiracijas Degutytė galbūt gauna ir iš bendrų visuomenės pastangų dailininką sugrąžinti į kultūrinę apyvertą, ir iš Nėries, ir iš Mieželaičio poetinių interpretacijų, ir iš pačių Čiurlionio kūrinių. Kaip minėjome, Čiurlionis turi poveikio visam septintojo dešimtmečio menui. Degutytės poezijai ši patirtis tampa esminiu pasaulėjautą ir poezijos meninį vaizdą formuojančiu dėmeniu.

Tuo metu, kai Lietuvoje prasideda Čiurlionio aktualizacija, Degutytė leidžia pirmuosius rinkinius. Eilėraščiai, kurie fiksuoja poetės susitikimą su konkrečiu meno kūriniu, nėra esminiai ir jų nėra daug (ciklai „Jūros sonata“, 1959; „Karalių pasaka“, 1961; eilėraščiai „Čiurlionis. Pavasario sonata“, 1963; „Čiurlionis. Tyla“, 1963; „M. K. Čiurlionio Saulės sonatos motyvais“, 1965). Dialogo su tradicija požiūriu svarbesni poezijos tekstai, kurių vaizde veikia paskiri Čiurlionio tapybos motyvai. Tokiuose tekstuose itin paveikus čiurlioniškos vaizduotės įspūdis (erdvės kosmiškumo specifika, paskiros figūros, paslapties ženklai). Eilėraštyje „Vaikystė“ atpažįstame jūros dugno, bokštų motyvus, išimąstymą (*Kokioj tu jūroj slepies? / Kokiam dugne miegi? / ...Siūbuoja tavo šviečiantys bokštai – /*

rūke ar gelmėj pro vaikišką rimtį..., 319), eilėraštyje „Prieblanda“ pienės pūko vaizdas (akivaizdžiai susipynęs su Nėries poetine Čiurlionio paveikslo interpretacija) varijuojamas pasitelkus poetinę fantaziją ir Putino simbolistinių eilėraščių vaizdo dėmenis – jais konstruojamas paslaptingas pasaulio vaizdas: *[P]rieblanda – mano gyvas tekantis laikas. / <...> / Kai matinėj pilkoj šviesoj / (didžiuliam pienės pūke) / užgęsta riba / tarp dangaus ir žemės* (p. 420). Panašus „kosminės“ vaizduotės skrydis matomas eilėraštyje „Į žalsvo rūko pūkus įvynioti“: *Į žalsvo rūko pūkus įvynioti / mūsų laiptai, laivai ir namai – / žaisliški ir besvoriai – / kažkur tarp dangaus ir žemės. // Po saulės nuskalautais bokštais / klausomės / laikrodžių ir varpų skambėjimo*, 420. Poetė surenka čiurlioniškojo regėjimo elementus (bokštai, laivai, skambantys varpai) į vientisą vaizdą ir išlaiko čiurlionišką kosminio, simbolinio peizažo tradiciją.

Čiurlionio paveikslų nuorodomis poetė nedemonstruoja kultūros lauko, mąstymo pločio (kaip tai daro Mieželaitis) – ji „mokosi“ meninės vaizduotės. Iš Čiurlionio tapybos į Degutytės poeziją ateina fantazija, nematomo matymas, stebuklo matmuo. Kasdienos ir emocinio aukščio opozicijoje savitai formuluojamas stebuklo kupinas santykis su pasauliu: *Ir balandžiai sapnuodami tyliai burkuos... / Ir pakels mane tiltai iš sidabro ir alavo...* (eil. „Pelenė“, 219). „Kosminio“ ir kasdienio pasaulio sampynoms svarbus spindulys, dulsvas švytėjimas, ateinąs iš Čiurlionio paveikslų išpūdzio, kur spindi ir dangaus šviesuliai, ir akys, ir ženklai kosmose. Eilėraštis „Pavasario šaltiniai“ sukurtas iš dalies sekant Čiurlionio paveikslais, dėliojant jų vaizdus į vieną meninę visumą:

*Lediniai laiptai.
Sidabro terasos.
Sparnai – malūnų ir paukščių.
Vėjai!*

Eilėraščio „Vilnius“ poetinis vaizdas kyla iš jutiminio santykio ir iš čiurlioniškos vaizduotės percepcijų. Miesto vardo kalbinis pavidas ir semantika tarsi atkartoja vietovės reljefą ir upių tėkmę (*Lengvas pulsuojančias vardas / Vilnija po mūsų oda*, 410). Žodis *vilnija* aktualina dvi reikšmes: Vilniaus regioną su sava istorija (*Vilnija*) ir veiksmą (*vilnyti*). „Vilnyti“ nurodo judesį – tekėti mažomis bangelėmis: Vilnius srovėna mūsų venomis, pulsuoja gyvybinga gysla, įsigėręs į kraują. Tai – artumo, giluminio ryšio metafora. Vilnius atpažįstamas jutimiškai (*išbraižytas arkų ir skersgatvių linijom*), pažymėtas savitomis koordinatėmis (*Šiauriškas / <...> / Laukinių liūčių skalaujamas*). Jutimiškas artimas ryšys su miestu patvirtinamas istoriniu įsipareigojimu (*Neatplėšiamas, / Išskentėtas / Mūsų*), papildomas poetizuojančiu mitologiniu matmeniu (*Ant septynių kalvų*). Vilniaus pastatytas tarsi ne žemėje, o *iš galaktikų atplukdytas / Zodiako žvaigždynų padovanotas*. Čiurlioniškas regėjimas paremiamas ir čiurlioniška muzikine vaizdo interpretacija (išnyra kaip *akmeninė bokštų fuga*).

Iš Čiurlionio paveikslų ateina ir svarbus Degutytės poezijai vaizdas – ranka, laikanti laivelį, arba karaliai, delnuose laikantys pasaulį, vietovę (*Palinko karaliai prie saulės židinio, / Mažytis kraštas karalių delne* (eil. „Čiurlionis. „Karalių pasaka“, 245). Tai – harmonizuojantis pasaulėjautą motyvas, saugumo ir globos ženklas. Panašus vaizdas

kuriamas ir cikle „Lietuvai“: *Tu – mažutė, tu telpi visa / Į Čiurlionio karalių delnus* (eil. 1. „Mažutė“, 224). Šis kosminis regėjimas rutuliojamas ir kiek mieželaiטיškai: subjektas mato kraštą kaip kosminę viziją (*Tu – ant gaublio – mažas lopinėlis, / <...> / Tu – ant gaublio – padūmavęs gintaras / Su pušies kvapu ir kraujo atšvaitu*), atsistoja greta Karalių ir ima kalbėti MES vardu, išreiškia „tautos balsą“ (*Tiktai mūsų meilėj – tu didžiulė. / Mūsų delnuose – tu nesudeginama*). Eilėraščio savitumą lemia individualus įsijautimas, jaukus santykis – iš Karalių perimamas gestas saugoti, globoti. Saugančių rankų, delnų motyvai, pasikartojantys kituose Degutytės eilėraščiuose, yra jau nuo konkretaus paveikslu atplyšę, atmiešti Bernardo Brazdžionio ar Nėries poetika (*Dienos – dovanos gros ir dainuos. – / Kas mane jų klausytis pakėlė? – / Jas laikau aš saugiai delnuos* (eil. „Dienos – dovanos“, 111)) ar itin savitai transformuoti (*Nesutelpantis delnuos, didesnis už laimę ir sopulį / Dangus – / ant viso pasaulio / ir ant mano širdies palietas...* (eil. „Du natūrmortai su langu“, 337)).

Čiurlionio poetinės vaizduotės sugražinimas į kultūrinę komunikaciją sutampa su liaudies meno (medžio skulptūrų, dainų) sugražinimo tendencijomis. 1955 m. išleidžiamas Antano Juškos surinktų liaudies dainų tritomis, 1959 m. – tritomis sutartinių⁵. Tikėtina, kad ne tiek iš sutartinės, kiek iš Čiurlionio harmonizuoto varianto, itin populiarinto septintuoju dešimtmečiu, kilo ir Degutytės eilėraštis „Bėkit, bareliai“ (p. 323):

*Griežlė suklinka ir verkia ilgai savo suplėšyto lizdo,
O rugiai gula ir gula baltu šešėliu, –
Bėkit, bareliai.
<...>
Tarp išsekusių vasaros upių
Ir žąsų pulkais atplaukiančio pievų rūko, –
Bėkit, bareliai.*

Daujotytė (1988, 9) ši eilėraščių laiko gražiausiu rinkinio „Šiaurės vasaros“ tekstu: „Kiek dramtizmo prerėgimam „Bėkit, bareliai“ motyve! – šiuos žodžius apie Čiurlionį poetė pasakys po dešimtmečio prie didžiojo menininko vis grįždama mintimis ir kūryba. Ir šitame eilėraštyje jaučiama Čiurlionio muzika, o liaudies pasaulėjautos metmenys, sulieti su individualia į šiaurę pasisukančios, trumpėjančios vasaros dienos, kaip dramatiškos nuojaautos, interpretacija.“ Degutytė, persiėmusi čiurlionišką kosmojautą, stebuklo, pasaulio dvasios, paslapties vaizdijimu, palaikė paties Čiurlionio poetinės vaizduotės, paskirų motyvų prasmės ir turinio įtvirtinimą kultūroje.

Zaborskaitė (1977, 331–341) Degutytės lyriką sieja su romantine pasaulėjauta, impresionistine pasaulio percepcija (gal net impresionistinės dailės įspūdžiu). Lyrikoje ryškus gamtos būties ir žmogaus savijautos pasaulyje sąskambis: ne toks racionalus kaip Baltrušaičio, ne toks suvaldytas ir ornamentuotas kaip Putino, o greičiau sugautas iš akimirkos pagavos, grožio, gaivalo pojūčio (*oras – pilnas miško ošimo, / pilnas žibuoklių kvapo... /*

⁵ *Lietuviškos dainos. Užrašė Antanas Juška*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, [1955]; *Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*. [Sud. Z. Slaviūnas] Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.

Net jei lūpomis nebepagausi... (eil. „...Net jei viduržiemio naktį“, 252)). Eilėraščio vaizde vienu metu veikia kelios juslės. Jutiminė staigi percepcija, emociškai išgyvenama, niuanzuotai fiksuojama, yra esminė santykio su pasauliu dalis.

Gamta Degutytei yra poetinės, pasaulį transformuojančios vaizduotės pagrindas. Gamtos vaizdą poetė sufantastina, vaizdo plokštumai suteikia gelmės. Eilėraštyje „Peizažas su paparčiais“ paklūstama asociatyviam vaizdijimui priešais žiemos langą (*Ant ežero kranto / baltos iškilnios eglės... Arba ne. / Ant okeano kranto / linguoja ledinės palmės, / ir paukščiai balti / fantastiški – plevena sparnais... / Aukšti papartynai...*, 433). Poetikos požūriū svarbus vieno poetinio paveiklo dengimas kitu, sklendimas laikais ir erdvėmis. Tai – vaizdo estetikos principai. Ir ne tik: svajonė šviesotamsoj yra viena būties „vietų“, kokią matome ir Mykolaičio-Putino lyrikoje, Čiurlionio pasaulėvaizdžio kontūruose.

Poetinės vaizduotės lauke veikia ir konkretūs tapybos įspūdžiai, ekspresyvioji ryškios spalvos. Eilėraštyje „Natiurmortas“ savitai panaudojami šio žanro tapybos principai ir šilto prisiminimo matmuo: *Raudonos braškės. Puodynėj šviežias pienas putoja. / Paraikyta duona kvapni su pagruzdinta pluta. / Ir geros rūpestingos rankos šešėlis / Ant nedažyto medinio stalo...*, 237. Eilėraščių cikle „Rugpjūtis“ (eil. 2. „Erškėtrožių raudonoj prietemoj“, 424–425) prieblandoje matomi juodos ir raudonos spalvos pustonai. Žodinė gamtos spalvų tapyba perkoduojama į paveiklo žiūrėjimą arba gamtos – kaip paveiklo – žiūrėjimą (*Paletėse spinduliuoja vasaros sapnas / atmerktom akim*). Vaizdo poetizacija ir paslapties dėmuo (*Akli, kurti prieš galaktikų sklindančią giesmę – / kur padėsime tave, vidurnakčio valanda, / iš tos paletės?*) leidžia matyti Čiurlionio tapyboje sukurtą pasaulio suvokimo būdą ir šio dailininko atminimą (*Violetinį įrašysiu paveiklo / kampe tavo vardą*), bet – pagal spalvų paletę – ne tik jo. Brandaus laikotarpio poetės kūryboje spalvų plėtotė yra vaizdo rišlumo ir eilėraščio įspūdžio sąlyga. Tapybiškai spalvingas ciklo „Rugpjūtis“ pirmojo eilėraščio „Miesteliai“ vaizdas (*Vasarvidžio atokaitoje / maži miesteliai / su piliarožėm – ligi stogų, / su liepom – ligi balto dangaus, / su verandom*, 424) primena Adomo Galdiko, Petro Kalpoko, Viktoro Vizgirdos, Leonardo Kazoko paveikslus; šeštojo eilėraščio „Ant blyškaus ražienų aukso“ etnokultūriniai vaizdai grindžiami žvilgsnio perspektyva, sodriais spalvų potėpiaais, raiškiais daiktų paviršiais (blyškus ražienų auksas, tamsiai auksinis duonos kepalas; rasotas mėlynas dangaus švytėjimas). Vėlyvoje poezijoje spalvingumas blanksta, orientuojamasi į prieblandų ir sidabro švytėjimo patina aprauktas juodo ir balto antinomijas.

Degutytės gamtos percepcijoje svarbus ir kitas kultūros „tekstas“ – socialinės istorijos ir kultūros matmuo. Iš tėvynės peizažų išskaitoma tautos ir jos kalbos istorija („Punia“, „Neringa“, „Strėva“, „Nemunas“, ciklas „Lietuvai“, „Gimtoji kalba“), iš dainų ir raudų perimama pasaulėjauta, laikysena („Gulbės“, „Sena daina“, ciklai „Raudos“, „Drobės“). Eilėraščio „Mažoji nakties baladė“ kalbančiosios ritualiniai darbai (*iškepiau juodą duoną / <...> / Ir palikau ant stalo, / Pridengusi lino rankšluosčiu*, 331) tiesia sąsajas su senosiomis gentimis, o peizažo vaizdijimas tampa priklausomybės troškimu, poreikio būti kieno nors dalimi išraiška: *būti-su*, įsipareigoti (jei reikės ginti namus, duona pavirs akmeniu priešui). Medžio siluetas (slyvos, jovaro, obels, erškėčio ar netgi paparčio) yra *Pasaulio medžio* siluetas ir kartu asmens metafora. Degutytė kalba ne tiek apie pasaulio

sandarą (ir apie ją), kiek apie pasaulio stabilumą ir apie individo indėlį šiam kosmosui išlaikyti ir sušildyti, apie išstermę – pačiai sau būti tokiu „medžiu“. Šio meninio vaizdo įsišaknijimo kelias ryškėja nuo septintojo dešimtmečio vidurio, kai atsiranda tendencija nuo kosminių panoramų grįžti prie savos aplinkos, prie konkrečių vietų, orientuotis į etnokultūros, istorijos ženklus. Degutytė galbūt ne tik (ar tiek) atliepia bendrąją grįžimo prie krašto gamtos, kultūros ir istorijos tendenciją, kiek yra šios tendencijos formuotoja ypač įtaigiais meniniais vaizdais.

Degutytės nakties poeziją galime sieti su romantine tradicija ir su Mykolaičio-Putino eilių įspūdžiu. Naktis apsemia, „išardo“ regėtą pasaulį, sukeistina aplinką taip, kad ir save, ir pasaulį reikia atrasti iš naujo. Naktis leidžia pajusti vienybę su pasauliu, susiliesti su juo, išreikšti didįjį gamtos ritmo jausmą (visagalis tamsos potvynis–atoslūgis, šviesokaita), kuris suvokiamas kaip gyvybės pagrindas ir būties buvimo būdas. Naktis, sekant romantikų tradicija, atveria tai, kas išoriškai nematoma. Nakties poezijoje Degutytei svarbus ne tik bendrumas su pasauliu, bet ir atskirtumas nuo jo – vienatvės meditacija. Brandaus periodo eilėraštyje „Tu jau nieko nebeišgelbėsi“ kuriama paralelė tarp vienišo medžio ir savos vienatvės: *Bet nakties tamsoje, / kai po tavo juoda saule / išsišakoja medis, / pilnas čiulbančių lapų ir vėjų... / Bet nakties tamsoje, / kai po tavo delnu / tyliai plasta / sapnuodamas paukštis...*, 451. Pasaulio medis (slyva, kriaušė, obelis, papartis, erškėtis) tampa *vienatvės pasaulio medžiu (Aukštas medis skambėdamas stovi / vidury didžiulės vienatvės* (eil. „Ištrėmimo sonetai“, R, II, 29)). Kokių nors emblemiškų Mykolaičio-Putino poetinių įvaizdžių sancaupos, pamėgtų motyvų Degutytės lyrikos meniniame vaizde nerasime – labiau galime kalbėti apie poetės lyrikai svarbias rimties, susikaupimo būsenas, meditacinės lyrikos kryptį. Gamta, kaip pastebėta Daujotytės (1988, 18), Degutytei yra būtis „vieta“: „Kreipiniai į gamtą, į medį, gėlę, upelį yra ne tik gramatinės formos, bet ir ontologinio santykio išraiška.“ Ja gyvenama, bet kartu ilgimasi ir kažko kito, esančio jos gelmėse, jos metaforiškume. Ne akies instrumentas čia svarbiausias, o gilusis būties mąstymas. Gamta – tarpininkė, šifras, kaip simbolistų poezijoje.

Tradicijos atpažinimas: Friedricho Hölderlino ir Rainerio Marios Rilkes poetinio vaizdo įtėkmė

Panašiu metu (1960–1966 m.), kai pamažu sugražinama sava kultūrinė tradicija, Lietuvoje grįžta ir dėmesys Rainerio Marios Rilkes poezijai – tiek oficialioje, tiek pogrindžio kultūroje.

Straipsnis kilo iš sumanymo į Degutytės meninio vaizdo santykius su nacionaline tradicija įvesti ir vokiečių poetų dėmenį, suvokimą, kad šis „svetimos“ kultūros laukas Degutytės kūrybinei vaizduotei yra esmingas. Atsakymuose į klausimus Degutytė, be Čiurlionio, mini ją nuo gimnazijos laikų dominantį Rilkę, romantikų muziką, Šelingo mintis, Bethoveną, Mocartą, knygas apie meną (Daujotytė 1988, 228, 230). Per Rilkes poeziją galbūt pajuntama apskritai vokiškojo romantizmo ir romantinio modernizmo šaka (žmogus–gamta–filosofija–istorija); šiuo keliu netiesiogiai priartėta prie Hölderlino meninės vaizduotės. Hölderlinui būdinga klajonė po kraštą, dvasios tėvynę, po *ewiges Griechenland*, kur gamta

buvo ir šventovė („An Diotima“, „An die Natur“)⁶. Iš Hölderlino kūrybos ateina amžinųjų šaltinių pajauta, sklinda šilti vakaro, vaikystės peizažų ir sodų, Neckaro upės tėkmės vaizdai („Abendphantasie“, „Heidelberg“, „Brot und Wein“, „Der Neckar“, „Die Wanderung“, „Patmos“): *Wohnst du, und hörst, wie drinnen / Aus silberne Opferschalen / Der Quell rauscht, ausgeschüttet / Von reinen Händen* [Tu gyveni ir girdi, kaip ten, viduje, / Iš sibrinųjų aukojimo taurių / Teka versmė, palieta tyrų rankų] (eil. „Die Wanderung“, 311); *Der schattige Wald / Und die sehnsüchtige Bäche / Der Heimat* [Šešėliuoti miškai / Ir ilgesingi šaltiniai / Tėvynės] (eil. „Patmos“, 329); *Es reiche aber, / Des dunkeln Lichtes voll, / Mir einer den duftender Bächer / damit ich ruhen möge* [Užtektų / blankios šviesos, kvepiančių upelių, / Kad galėčiau nurimti] (eil. „Andenken“, 345–346); *Brot ist der Erde Frucht, / Doch ists vom Lichte gesegnet, / Und vom donnernden Gott kommet die Freude des Weins* [Duona yra žemės vaisius / Palaimintas ir šviesos. / Ir vyno džiaugsmas, griausmo dievų suteikti] (eil. „Brot und Wein“, 280).

Tyrinėtojas Paulas Böckmannas teigia, kad Hölderlinui gamta – kaip ir asmens vidinis gyvenimas – yra aukščiausia instancija, kuriai išsakyti reikia himniškų arba elegiškų intonacijų. Hölderlinas, anot Böckmanno, susitelkia ties esminiu patyrimu, kiek žmogaus dvasia yra pati sau ir kiek ji nugrimzta gamtoje (yra gamtiška). Daugelis Hölderlino eilėraščių rodo žmogaus gebą paprasta būtimi prisiliesti prie to, kas gamtos gyvenime į mus kalba ir pasiekia mūsų dvasios gelmes (Böckmann 1961, 248–262).

Degutytės poezijoje su gamta „sutampama“ ne tik išorinėmis formomis (norima būti lašu, smiltimi, pušimi), bet ir (gal net labiau) visa žmogiška vidujybe, dvasia. Šiauriška Lietuvos gamta jai yra didieji, svarbieji namai, kuriuose vyksta žmogaus dvasios gyvenimas. Gamtos gyvybės pagrindų jautimas, gamtos gyvybės stebuklas – tokia gamta yra Degutytės *ewiges Griechenland*, švelnių prisilietimų vieta, jos „duona ir vynas“, amžinumo garantas. Minėtame Degutytės eilėraštyje „Vilnius“ įžvelgėme mieželaitišką ir čiurlioniškąją vaizduotę, bet poetizuojantis mitologinis matmuo (Vilnius – *ant septynių kalvų*) turi ir Hölderlino *ewiges Griechenland* mitinį ir istorinį vietovės mąstymą, holderliniškąją „vietos“, kaip mitinės būties vietos, sampratą. Meniniame vaizde Čiurlionio ir Hölderlino tradicijos susisieja itin integraliai.

Degutytės poezijoje nuosekliai vaizdijamas ir apmąstomas žmogaus ir gamtos būties esminis tapatumas, keliami ontologiniai klausimai. Degutytės gamtos vaizde slypi, anot Zaborskaitės (1977, 331–341), universalios tiesos, tad pagrindinė poetės lyrikos tema – savo gyvenimo atpažinimas gamtos buvime. Iš žemės trykštantis šaltinis yra pasaulio sąrangos detalė, įsikomponuojanti į visatos ritmą ir tarpškai besisiejanti su žmogaus gyvenimo paslapties procesu (*Trykšta šaltiniai / <...> / iš žemės, iš tylumos – / iš juodo sapno atėję. / <...> Ištrykšta šaltiniai / (atspindėti dangų – pagunda! – / vienai akimirkai! – ir vėl / į žemę sugrįžta* (eil. „Pavasario šaltiniai“, 412)). Tolimas slaptas šaltinis – stebuklinių pasakų dėmuo – amžinos gyvybės metafora, užuomina, kad žmogaus ir gamtos būties mįslė yra ta pati (*Ten, kur dangus paliečia / kraujažolių pievą, / geltonam tamsėjančiam*

⁶ Hölderlin, Friedrich. *Sämtliche Werke*. Hgs. von Paul Stapf. München–Wiesbaden: Emil Vollmer Verlag. Toliau cituojant šio leidinio eilėraščius tekste nurodomas tik puslapis.

saulėlydy / raudonos stirnos geria. / Ir tu atsigersi iš tolino / slapto šaltinio. / Ir užlaižysi / visas žaizdas (eil. „Peizažas su stirnom“, 431)). Eilėraščio poetinis paveikslas – tarsi viduramžių kilimuose išausta mitologinė scena; du vaizdo kodai – amžinai gyvas šaltinis, kuris grimzta gilyn į žemę, ir visa gydančios aukštos kraujažolės – yra dvi „kosminės“ paradigmos (aukštai ir žemai), kuriomis ieškoma žmogaus „vieta“ gyvenime ir jam pasibaičius. Degutytės eilėraštyje „Malda žemei“ Daujotytė (2001, 491–492) mato Rilės poezijos atšvaitus gyvenimo vienkartiškumo pajautoje; prie šios pastabos pridėtume – ir maldos žanro implikacijoje. Mąslus išžiūrėjimas į gamtą, gamtos ir žmogaus būties lyginimas asociacijomis, klausimu yra meditacinės lyrikos forma, talpinanti impresionizmo, simbolizmo, Mykolaičio-Putino, Hölderlino, Rilės būties mąstymų poetiką, meninio kalbėjimo patirtis; ir šiuo požiūriu – nuosekli, be atkritimų, posūkių.

Rilės poezijoje vienas pasaulio ir žmogaus santykio aspektų yra asmens pastanga sugauti pasaulį akimis, uždaryti jį po vokais, tikintis sustabdyti laiko tėkmę (*Ir taip išdrąsėjam ir ryžtamės siekti, / geidžiam tai išlaikyt savo paprastoj rankoj / ir užtvindytam žvilgsny, širdy nebylioj* (eil. „Duino elegijos. Devintoji elegija“, 294))⁷. Degutytės poezijoje gestas žvilgsniu sugautą pasaulį uždaryti regimoje atmintyje, išlaikyti jį vyzdžiuose po užmerktais vokais (*Vyzdžiuose liks / tie kviečių laukai ir debes. / Uždengsiu vokais, kad niekas / jų neištrintų* (ciklas „Rugpjūtis“ 3. „Sveika, rugpjūčio diena“, 425)) išreiškia itin glaudžią asmens ir pasaulio sąsają, sugautos akimirkos įreikšminimą ar vidujybės saugojimą. Slėpimo po vokais motyvo semantikos savitumą Degutytė formuoja iš Rilės poezijos išpūdzio, jo būties mąstymo ir vaizdijimo linkmėje.

Kaip jau minėta, Degutytės eilėraštyje „Ant žemės delno“ atpažįstamas Čiurlionio „Karalių pasakos“ motyvas (karaliai, delnuose laikantys mažytį kraštą), tačiau šis motyvas sietinas ir su Rilės eilėraščiu „Ruduo“, kuriame formuojamas rudens vaizdas (krenta lapai), laikinumo jausmas (dienos krenta), kūrėjo bei kūrinijos santykio mąstymas – visa krenta, bet yra ranka, kuri laiko visa, kas krenta (į šią būtišką poetinę figūrą yra orientavęsis ir Antanas Maceina-Jasmantas, Rilės poetinių vaizdų įtaigotas). Rilės „Ruduo“ (p. 123):

*Tie lapai krenta iš skliautų,
Lyg vystų danguose didžiuliai sodai;
Jie krenta ir likimui pasiduoda.*

*Ir naktimis apsunkus žemė puola
Vienatvėn iš visų visų žvaigždžių.*

*Visi mes puolam. Ir šita ranka.
Ir jų visų, pažvelk, toks pat likimas.*

*Bet Vienas tą visuotiną kritimą
Palaiko nuostabiai švelnia ranka.*

⁷ Rilke, Rainer Maria. 1996. *Poezija. Die Gedichte*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Toliau prie Rilės poezijos citatų nurodomas tik šio leidinio puslapis.

Visa laikančios rankos motyvas Rilke's poezijoje yra jo meninio pasaulėvaizdžio atrama. Degutytės poezijos vaizdas – žemės delnas (*Laiko mane kaip smiltį / Žemė ant savo delno*) – yra susikūręs ne tik iš mieželaietiškojo ar čiurlioniškojo, bet ir iš rilkiškojo „kosmoso“. Buvimas ant žemės delno Degutytės poezijoje turi jutiminį rilkiškai fenomenologinį pagrindą, nurodantį ir į saugią ir amžiną būtį. Be to, Rilke's ir Čiurlionio kūryboje minėtas motyvas susisiečia simbolinio mąstymo paradigmoje. Šio teksto semantiką skaitytojo sąmonėje neabejotinai kuria visos kontekstų implikacijos. Rilke's vaizdo tradiciją (sauganti būtį ranka – palaiminga) atpažįstame ir poetės nakties išgyvenime (*nespėjame / atsigerti tylos / iš tamsos palaimingų rankų* (eil. „O naktis taip trumpa“, 471)), ir kituose savivokos aktuose. Saugančių delnų motyvas Degutytės poezijoje, ypač brandžiuoju kūrybos etapu, yra svarbus kultūros ženklas, daugiasluoksnis poetinio vaizdijimo šaltinis; toks jis atpažįstamas ir pripažįstamas: Alfonsas Nyka-Niliūnas Degutytės poezijos fragmentą įsirašo dienoraštin vien dėl šio motyvo būtiškųjų poetinių variacijų („Degutytė rusvam lapui: *išmokyk mane kristi*“)⁸.

Itin svarbus iš vokiškos poetinės tradicijos (Hölderlino, Rilke's, Hugo von Hofmannsthalio) atėjęs būtiškas nokimo motyvas. Hölderlino poezijoje nokstančio vaisiaus figūra išsako mintį apie „išsipildymą“; Hofmannsthalio „Išorinio gyvenimo baladėje“ nokstantis vaisius siejamas ir su laiko praeinamybe, ir su būties pilnėjimu; Rilke's vaisiaus nokimą supranta kaip žmogui duotojo laiko tėkmėje procesą (jo poetinio motyvo „was reift in deinem reich“ mintis tokia: nokimas yra mano gyvenimas tavo karalystėje), kaip būties sampratos pagrindą (*[P]rinok tikrovei, iš tiesų / būk daiktas nuolankus – / lai Tas, kurs lūpose visų, / pajunta: tu sunkus* (eil. „Tavęs nestebina audra“, 49)) arba kaip jos išsiskleidimą, pilnybę (*Raugerškis nokdamas raudonai dega, / alsuoja astrai aitriame sode. / Jei kas beturtis vasaros viešnagėj, / tas nieko nesulauks jau niekada* (eil. „Raugerškis nokdamas raudonai dega“, 65)). Programinis šio motyvo Rilke's eilėraštis yra „Rudens diena“ (p. 119), savaip tęsiantis ir Hölderlino tradiciją:

*Viešpatie: laikas. Vasara buvo brandi.
Pridenk savo šešėliu saulės laikrodžius,
Paleisk ir vėjus lygumom skraidyt.*

*Nunokt paskutiniams vaisiams liepk;
Kelias dienas saulėtas dovanok dar,
Tada į vyną tirštą ir putotą
Jų paskutinę saldžią sultį liek.*

(originale nokimo – išsipildymo – semantika ryškesnė: *Liepk paskutiniams vaisiams noktį, / duok jiems dar dvi pietų dienas, / versk juos išsipildyti ir sugauk / paskutinį jų saldumą tamsiam vynu*).

Degutytės lyrikoje laiko kaita suvokiama rilkiškai – kaip būties „nokimas“. Čiurlionio tapybos improvizacijoje „M. K. Čiurlionis. Saulės sonata“ 1. Scherzo“ fragmentiška

⁸ Nyka-Niliūnas, Alfonsas. 2009. *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir papildymai 1940–2000*. Vilnius: Baltos lankos, 218 (2006 m. rugpjūtis). Už šią nuorodą dėkoju Jurgitai Žanai Raškevičiūtei.

užuomina apie bėgimą dienomis (*Girdi, kaip šaukia saulės krantai? / Bėgam dienom – raudonų lelijų tiltais. / Ir gaudžiančios medžių viršūnės / Kelia aukštai*, 243) užbaigiama nokimo motyvu (*Ir noksta likimas mūsų – / Dienovidžiais / Nupiltas*, 243). Metų rato ribos jutimas eilėraštyje „Žiemos fragmentas“ išreiškiamas savojo gyvenimo – kaip vaisiaus nokimo – motyvu: *Ateisiu / į savo kasdienybės / apvalų dvyliką mėnesį – / kaip vasara į vaisių*, 435. Degutytei įtaigos turi ne tik laikiškieji nokimo aspektai – eilėraštyje „Rugpjūtis. I. Miesteliai“ įrašoma ir hiolderliniškoji nokimo kaip gyvybės išsipildymo tema: *Maži miesteliai / kaip grūdai / sunkioj palinkusioj varpoj. Rugpjūtis*, 424. Šioje tradicijoje Degutytei svarbus tapybiškas, grynų spalvų vaizdas – ryškinamos „nunokusios“ spalvos (blyškus ražienų auksas, tamsiai auksinis duonos kepalas, rasotas mėlynas dangaus švytėjimas), primenančios Hölderlino poezijos spalvų gamą. Nokimas, turįs hiolderlinišką „išsipildymo“ semantiką, Degutytės poezijoje yra gražus: *Žali obuoliai pavirs / į vasaros kūną ir kraują. / Tarp dangaus ir ežero mėlynumo / plūsta rugių šviesa, / lygi ir minkšta, / Kaip nuolankumas ar pasiaukojimas* (eil. „Žiogai“, 383).

Su Hölderlino poezijos vaizdais sietume ir gyvenimo pilnybės patyrimė atsirandančią vienišą figūrą. Poeto eilėraštis „Vakaro fantazija“ kritikos siejamas su Franzo Schuberto muzika, kur temos pinamos kontrapunkto principu⁹. Eilėraščio vaizdų pagrindas (į nurimstantį uostą grįžtantis laivas, rimstantis judesys) ir išsprūdęs klausimas „Wohin denn ich?“ (*Bet kur keliauju aš?*) kyla kaip žmogiško žinojimo skausmas. Eilėraščio žanrinė atmaina – tarp idilės ir elegijos. Degutytės eleginio žanro eilėse šis atskirtumo motyvas itin ryškus. Eilėraščio „Slyvos mėlynas medis“ medis yra vienišas kaip ir kalbančioji. Mėlynumas yra atskirtumo spalva, „tamsumas“ rugių lauko saulėtume. Gamtos kodu perrašoma vienišą, neturinčią kur prisiglausti, našlaitiška situacija, o gamtos vaizdas pakraunamas raudos sandara (kalbančiosios dialogo su slyvos medžiu) ir pagrindine asmens atskirtumą harmonizuojančia mintim (stebuklinės pasakos motyvu apie išsigelbėti metamą baltą gulbės sparną). Tai – dermės su aplinka siekis, *būties–su* ieškojimas. Eilėraščio vaizdas ir prasmė kuriama opozicijomis (klausimas ir atsakymas, dienos ir nakties laikas, tamsus kaip vakaras slyvos vaisius ir šviesi rugpjūčio diena, rugių saulėtumas). Bet svarbiausias yra elegijos žanro atšvaitas¹⁰ ar šviesaus liūdesio aura (šviesi saulėta rudens diena, nokstantis tamsus vaisius), būdinga vokiečių romantizmo (Hölderlinas) ar romantinės tradicijos poezijai (Rilkė, Hofmansthalis), pasiekusiai Degutytės poetinį vaizdą.

Panašaus grožio ir elegiško turi eilėraštis „Plaukia sodai“ (469). Vaizde – *plaukia sodas tylioj mėnesienoj, / ir krenta obuoliai* – juslės užčiuopia ne buitį, o tarsi būties paslaptį. Regėjimo įspūdis įima akimirkos ir visos būties būdą – judesį (debesų ir spindinčio mėnulio plaukimą, visatos sukimąsi, vaisių nokimą ir kritimą) – ir kartu subjekto apsvaigimą nakties erdvėje po dangumi. Krentantys vaisiai (*[A]idi kaip varpai, / pripildo žemę ir dangų*) susieja subjekto *čia ir dabar* ir kosmoso amžinuosius pakraščius. Hiolderliniškai plėtojamo vaizdo centre – nokstantis vaisius (*Krenta obuoliai, dar nuo*

⁹ Freund, Winfried. 1990. *Deutsche Lyrik*, 2. Auflage, W. Fink Verlag, 59–65.

¹⁰ Degutytės eilėraščio tipą Areška (1983, 391–399) laiko eleginiu.

saulės šilti ir šviesūs). Nuo saulės šilti ir šviesūs obuoliai, jų sėklos, tamsios ir kvapios, išreiškia pilnos būties jausmą, šviesos ir tamsos sutaikymą, implikuoja būties šilumą. Trilypiame vaizde kartojamos gyvybę saugančio ir nokinančio ovalo formos: kosmoso (*Po dangaus juodu kevalu / naktis laiko saulę*), nokstančių vaisių (*skamba tamsios sėklos / jų kvapiam ir sultingam kūne*), žmogaus širdies (*Po ramybe ir nerimu širdį laikai išlukštentą / kaip tamsią prinokusią sėklą*). Aidai ir šviečia šie „kosminiai indai“ ir susisieja į vienį. Saulės įsirpinto, sunokinusio sėklas vaisiaus vaizdas, priartintas prie Aš situacijos, eilėraščio pabaigoje vėl nutolinamas, bet lyginamasis minties judesys (*Jau visos obelys atnešė savo vaisių*) išlieka eilėraščio atminty ir nutolinimas nuo savęs tereiskia atvirkščią judesį – priartinimą trūkume. Degutytės gamtos percepcija ir subtilus minties lankas galėtų „tilpti“ Hölderlino eilėraštyje „Pusė gyvenimo“: *Geltonom kriaušėm svyra, / Pilni laukinių rožių, / Krantai ežeran <...> // Aiman, kur rasiu, žiemai / Užstojus, gėlių. Ir kur / Saulės spindulį / Ir žemės šešėlių?*¹¹.

Degutytės poezijoje vis išskylantis „sodo“ vaizdas, – nors į konkrečią literatūrinę tradiciją (ar „rojaus sodą“) nenurodo, – neabejotinai susijęs su Hölderlino, Rilke's poetiniais motyvais. Degutytė skaitė vokiečių poezijos, vertė Rilke's poeziją (poezijos paslaptis yra tai, kad kartais ir vienas eilėraštis atveria naujus pasaulius). Vokiečių literatūros tradicijoje ji rado, kas jai buvo artima ir svarbu, kam buvo pasirengusi dvasia. Toje tradicijos linijoje svarbus aspektas – Aš išblanksta, o daiktas priartinamas. Romantizmo ir simbolizmo poetų eilėse Degutytė atranda ir meditacinio eilėraščio modelius, kurie opozicijomis grįštai ir emociškai jos lyrikai suteikia mąslumo, vizualumo, vaizdo tėkmės. Galime manyti, kad Rilke's ir Hölderlino poezija atitiko (gal net ir kūrė, ugdė) Degutytės meninio pasaulėvaizdžio šviesiąją, mąsliąją pusę, tapo tam tikra kompensacinė atsvara skaudiesiems gyvenimo turiniams.

Vietoje išvadų

Daugeliu atvejų Degutytės kūryboje vykstantys tradicijos pavyzdžio ieškojimai sutampa su bendroju kultūrinės atminties sugrąžinimo judesiu. Poetės dėmesys sutelkiamas ties svarbiausiomis to laiko figūromis (Nėris, Mieželaitis), bendraisiais tradicijos grąžinimo orientyrais (Čiurlionis, Mykolaitis-Putinas), kurie lengvai atpažįstami. Tyrime rūpėjo ne tik atpažinti, bet atidžiai išsižiūrėti į poetės meninį vaizdą, stebėti, kokius jo dėmenis poetė perima iš pavyzdinių „modelių“, kaip juos koreguoja pagal individualią meninę prigimtį. Rašant straipsnį nuosekliai perskaityta visa Degutytės kūryba leidžia matyti, jog meninei vaizduotei būdingas daugkartinis atkritimas į pokarinę sovietinę retoriką, lėtas individualaus pasaulėvaizdžio formavimasis. *Rinktinių raštų* dvitomyje kūrinių gausa paskandina poetės savitumą. Atsijojus kūrinius rinktinėse *Tylos valandos* ir *Raudonoji upė*, ryškėja savitas, raiškus poetės meninis pasaulis.

Žvelgiant dialogo su tradicija požiūriu, Degutytės poezijai svarbus ne ginčas, ne diskusija su pasirinkta tradicijos figūra, o kaip tik atsargi, estetiška vaizdijimo ir retorikos

¹¹ Hölderlin, Friedrich. 1995. *Eilėraščiai*. Vilnius: Aidai, 131.

pagrindų atranka. Tam tikri meninio vaizdo modeliai perimami įsiklausant, kaip jie dera prie pačios poetės nujaučiamos poezijos šerdies. Iš Nėries Degutytė esmingai perima emociškos išpažintinės lyrikos modelį, kurį vėliau derina su meditacija, pasakojimu. Meniniame vaizde prigyja mieželaietiško „kosmoso“ masteliai su vertikalės matmeniu, didelio ir mažo antinomijomis, kurioms poetė suteikia jutiminių percepcijų, vidujiškumo. Meniniu požiūriu išsipildęs atrodo Mykolaičio-Putino įsteigtas simbolistinės vaizduotės laukas, nulėmęs erdvę ir aukštą, individualios žiūros pasaulėvaizdį, kurį savo ruožtu paremia poetės įimta čiurlioniškosios vizijos plotmė – ženklai ir motyvai, nurodą į pasaulio gelmiškumą ir stebuklingumą. Poetinis vaizdas yra erdvus, gilus, jaukus ir paslaptingas. Tuo Degutytė išsiskiria iš savo kartos.

Vokiečių poetų būtiškieji meninio vaizdo matmenys suteikia Degutytės gamtos vaizdui ontologinį pagrindą, kreipia meditacinio eilėraščio link. Vokiečių poetų meninio vaizdo funkcionavimas Degutytės kūryboje rodo tvirtą poetės sąsają su Europos romantine, gamtine, meditacine poezijos tradicija.

Dialogas su tradicija leidžia matyti individualybės formavimosi kelią. Skirtingos tradicijos perimamos taip, tarsi jos parengtų viena kitai taką į Degutytės poeziją: Mieželaitis parengia akis ir klausą Čiurlionio meninei recepcijai, iš pastarojo vaizdinijos susisiekiama su Mykolaičio-Putino meditacine lyrika, kuri yra pagrindas įsileisti Hölderlino ir Rilės poezijos įspūdį. Suprantama, tradicija veikia ne tik chronologiškai (tai literatūrologai „ištiesina“ kūrybinius dialogus ir sudėlioja į nuoseklų pasakojimą), dialogas su ja vyksta visumiškai, su persiklojimais ir sugrįžimais. Degutytės meninis vaizdas dialogo su tradicija požiūriu yra netikėtai daugiasluoksnis – tą patį eilėraščio meninį vaizdą galima perkaityti kelių tradicijų kodais. Degutytė skirtingas tradicijas asmeninėje pasaulėvokoje sulydo taip integraliai, kad jos aukso fondo eilėraščių meninį vaizdą atpažįstame kaip itin savitą.

Literatūra ir šaltiniai

- Areška, Vitas. 1983. *Lietuvių tarybinė lyrika. Žanrinė sistema*. Vilnius: Vaga.
- Baliutyte, Elena. 2012. Eduardo Mieželaičio XX a. 7-ojo dešimtmečio kūryba: tarp himnų žmogui, raudų ir satyros. *Colloquia* 29, 63–80.
- Böckmann, Paul. 1961. Hölderlin Naturglaube. *Hölderlin. Beiträge zu seinem Verständnis in unserem Jahrhundert*. Hrsg. von Alfred Kellert. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Daujotytė, Viktorija. 1984. *Janina Degutyte. Gyvenimo ir kūrybos apybraiža*. Vilnius: Vaga.
- Daujotytė, Viktorija. 1988. Ant ribos ir begalybėje. Iš: Degutyte, Janina. *Rinkiniai raštai* 1. Vilnius: Vaga, 5–22.
- Daujotytė, Viktorija. 1998. Klausimai: mėlynas vakaras – ne sau. Iš: Degutyte, Janina. *Atsakymai: nebaigta autobiografija*. Vilnius: Regnum fondas.
- Daujotytė, Viktorija. 2001. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera.
- Degutyte, Janina. 1988. *Rinkiniai raštai* 1. [Sud., įv. str. V. Daujotytė] Vilnius: Vaga.
- Degutyte, Janina. 2013. *Raudonoji upė: svarbiausieji poezijos ir gyvenimo tekstai*. [Sud., įv. str. Viktorija Daujotytė] Vilnius: Alma littera.
- Degutyte, Janina. 2017. *Eilėraščiai*. Poezijos pavasario laureatų bibliotekėlė. [Sud. V. Daujotytė] Kaunas: Naujasis lankas.
- Freund, Winfried. 1990. *Deutsche Lyrik* 2. Auflage, W. Fink Verlag.
- Hölderlin, Friedrich. *Sämtliche Werke*. Hgs. von Paul Stapf. München–Wiesbaden: Emil Vollmer Verlag.

- Hölderlin, Friedrich. 1995. *Eilėraščiai*. Vilnius: Aidai, 131.
- Juška, Antanas. [1955]. *Lietuviškos dainos. Užrašė Antanas Juška*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Kavolis, Vytautas. 1994. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Kmita, Rimantas. 2009. *Ištrūkimas iš fabriko*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Kmita, Rimantas [sud.]. 2015. *Nevienareikšmės situacijos. Pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Nyka-Niliūnas, Alfonsas. 2009. *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir papildymai 1940–2000*. Vilnius: Baltos lankos.
- Putinaitė, Nerija. 2007. *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai.
- Raškevičiūtė, Jurgita Žana. 2012. *Janinos Degutytės pasaulėvaizdis: poezija, laiškai, autobiografiniai tekstai [Rankraštis]*. Daktaro disertacija (humanitariniai mokslai, filologija (04H)). Vilnius: Vilniaus universitetas. 200 p.
- Rilke, Rainer Maria. 1996. *Poezija. Die Gedichte*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Satkauskytė, Dalia [sud.]. 2015. *Tarp estetikos ir politikos. Lietuvių literatūra sovietmečiu*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*. [Sud. Z. Slaviūnas] Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.
- Švedas, Aurimas. 2013. *Piešimas buvo tarsi durys. Petrą Repšį kalbina Aurimas Švedas*. Vilnius: Aidai.
- Zaborskaitė, Vanda. 1977. *Gamtos vaizdas Janinos Degutytės lyrikoje. Šiuolaikinės poezijos problemos*. Vilnius: Vaga.